

The State of Reason: A Theory of Virtuous Society and Rational Politics by Mustafa Çevik
(Book Review)

Mustafa Çevik'in Akıl Devleti: Erdemli Toplum ve Makul Siyaset Teorisi
(Kitap İncelemesi)

Nilüfer Karadağ

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, nilufer.karadag@gazi.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4658-2494

Article Information

Article Type

Book Review

Date Received

05.12.2025

Date Accepted

30.12.2025

Date Published

31 December 2025

Plagiarism Checks: Yes, Turnitin.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
(Nilüfer Karadağ)

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Cite As | Atıf

Makale Bilgisi

Makale Türü

Kitap İncelemesi

Geliş Tarihi

05.12.2025

Kabul Tarihi

30.12.2025

Yayın Tarihi

31 Aralık 2025

Benzerlik Taraması: Evet, Turnitin.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
(Nilüfer Karadağ)

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Abstract

Prof. Dr. Mustafa Çevik's The Theory of the Rational State, Virtuous Society and Reasonable Politics is an important source written in the field of political philosophy. Throughout history, human beings have always lived within communities and have been guided by the tendencies of those communities. Leaders have also been trustworthy individuals who emerged from within society. However, the desire for power and conflicts of interest have, over time, distanced leaders from virtue and principles, making them inclined to ignore the fact that every citizen has the ability to think and to start making decisions that suit their own desires and interests. In such a society, the desire to become a rational society emerges, one that is centred on reason and free from the various ideologies that are imposed or sought to be imposed on every individual living within it. Therefore, the intelligent person discussed in Republic of Reason can be guided towards developing rational thinking skills. In a rational state, concepts such as rational religion, rational education, rational politics, rational law, rational diplomacy, rational economics, and rational nationalism gain greater importance. Çevik explains all the characteristics that should be present in a rational state within the framework of his Theory of Reasonable Politics, which he himself has developed. In this context, this work, which has been added to the academic literature as a new political theory, can be seen as an important contribution to the field.

Keywords: Reason, Rationalism, State, Politics, Political Thought

Öz

Prof. Dr. Mustafa Çevik'in ele aldığı *Akıl Devleti Erdemli Toplum ve Makul Siyaset Teorisi*, siyaset felsefesi alanında yazılmış önemli bir kaynaktır. İnsan varlığı tarih boyunca mutlaka bir topluluk içinde yaşamış ve topluluğun eğilimlerine yönelim sağlamıştır. Yöneticiler de toplum içinden çıkan güvenilir kişiler olmuşlardır. Ancak güç isteği ve çıkar çatışmaları zamanla yöneticileri erdemli ve ilkeli olmaktan uzaklaştırabilmiş, her vatandaşın düşünebilme becerisi olduğunu görmezden gelerek kendi istek ve çıkarlarına uygun karar almaya başlamaya eğilimli olmuşlardır. Böyle bir toplumda yaşayan her insan için çıkar sağlamaya ya da empoze edilmeye çalışılan çeşitli ideolojilerden uzak, aklı merkeze alarak gerçekleştirilen akılcı bir toplum olma isteği ortaya çıkar. Dolayısıyla Akıl Devleti eserinde ele alınan akıllı insan, düşünce becerilerini geliştirmeye yönlendirilebilir. Akılcı devlette; *akılcı din, akılcı eğitim, akılcı siyaset, akılcı hukuk, akılcı diplomasi, akılcı ekonomi ve akılcı milliyetçilik* gibi kavramlar daha çok önem kazanır. Çevik, akıl devletinde bulunması gereken bütün özellikleri kendisinin oluşturduğu *Makul Siyaset Teorisi* çerçevesinde açıklamaktadır. Bu bağlamda, akademik literatüre yeni bir siyaset teorisi olarak kazandırılan bu eser alanda önemli bir kazanım olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Akıl, Akılcılık, Devlet, Politika, Siyaset

Çevik, M. (2024). *Akıl Devleti Erdemli Toplum ve Makul Siyaset Teorisi*. MC Kitap. 124s.

ISBN: 978-605-60975-2-2

Bu çalışmada Prof. Dr. Mustafa Çevik tarafından yazılan *Akıl Devleti Erdemli Toplum ve Makul Siyaset Teorisi* isimli kitap tanıtılmaktadır. Mustafa Çevik Sosyal Bilimler Üniversitesi Felsefe Bölüm başkanı olup aynı zamanda Felsefi Danışmanlık Derneği'nin kurucusu ve başkanıdır. Kitap Ankara'da 2024 Aralık ayında 1. baskı olarak yayınlanmıştır ve toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Çevik, *Akıl Devleti Erdemli Toplum ve Makul Siyaset Teorisi* adlı eseri “Bir devletin örgütlenme biçimi; yasama, yürütme, yargı yapısı ideolojiden ve tutkularından uzak yönetilebilir mi?” sorusuna cevap olarak erdemli toplumların inşasına katkıda bulunmak için yazdığını belirtmektedir. 21. yüzyılda devletleri yöneten otoriteler insan aklını hiçe sayarak iktidarı elinde bulundurma çabası içine girmektedir. Din, hukuk, vatan ve millet adına erdemden uzak tavır sergileyen bu kesimler, tutkularına yenik düşmektedir. Bu bağlamda pür sistematik bir felsefe konusu ele alınmadan felsefi deneme şeklinde yazılan bu eser, bahsedilen sorunun detaylı açıklandığı orijinal bir düşünceye işaret etmektedir.

Akıl Devleti'nin Giriş Bölümü, *Akliliğin Tarihsel Seyri: Akı Doğru İşleten Toplumlar* konusu ile başlamaktadır. Bu bölümde kelam, logos, mantık, ethos, pathos gibi kavramların anlamı açıklanarak akılcı devlet ve akılcı siyaset konularına bağlam oluşturulmuştur. İnsan türünün temel verili becerisi akıldır. Sadece akılcı doğru işleten toplumlar tarihte iz bırakmaktadır. Akılcı doğru kullanmak ise insanın kendine özgü düşünme becerisi ile diğer canlılardan güçlü hale getiren potansiyelinin ortaya çıkmasıdır. Amacına uygun akıl yürütme güçlü bir toplum olma yoluna atılan adımı temsil etmektedir. (S, 11-13). Burada Çevik, kozmik akıl, logos ve nomos kavramlarına değinir. Antik Yunan felsefesinde logos, evrenin rasyonel ilkesini ifade eder. Herakleitos'a göre her şey, logosa göre olmaktadır (Herakleitos, DK B1). Nomos¹ ise Antik Yunan'da yasa, kural ve toplumsal düzen anlamına gelir. Platon, yasaların rastlantısal değil, iyi ve adil düzeni hedeflemesi gerektiğini savunur; Aristoteles de nomos'u, insan eylemlerini düzenleyen rasyonel bir çerçeve olarak ele alır (Politics, I). Ayrıca logos, nomos

¹ Yunan felsefesinde, temeli doğada olan yasalılığa karşıt olarak, sonradan insan tarafından uzlaşım dayalı olarak konan yasalar, oluşturulan gelenekler için kullanılan terimdir. Ayrıca nomos, gelenek göreneklere, sonradan belirlenmiş ahlaki kurallara ya da toplumun yasalarına uygun olarak gerçekleştirilmiş eylemler için kullanılır (Cevizci, 1999, s. 633).

ve hukuk üçgeni İslam düşüncesindeki sünnetullah kavramıyla da bağlantılıdır. Sünnetullah, “Allah’ın hem tabiatla hem de insanlık tarihinde cari olan düzenli ve rasyonel işleyiş tarzıdır.” (İzutsu, 2013, s. 145). Bu bağlamda Sünnetullah, keyfî bir ilâhî müdahaleyi değil, istikrarlı ve bilinebilir bir düzeni ifade eder. Sünnetullah kavramı, logosun rasyonel ve kozmik düzen anlayışı ile nomosun normatif ve ahlâkî düzen fikrini birleştiren bütüncül bir yapıya işaret eder. Ancak bu sentez, seküler değil, teistik bir temele dayanır. Sünnetullah, evreni hem anlamlı hem de sorumluluk yüklü bir alan olarak konumlandırır (İzutsu, 2013). Ayrıca bu kavram İslâm düşüncesinde logos ve nomosun ilâhî temellendirilmiş bir sentezi olarak okunabilir. Logos ve nomos bu yönüyle hem felsefî hem de teolojik bir kavramsal köprü işlevi görmektedir.

Akılcı devletler; logos ve nomosu iktidarı elinde bulundurmak için çeşitli ikna yöntemleri kullanır. Özellikle devlet, üniversite, araştırma kuruluşları ve güçlü tarihsel figürler akıllı bir çeşit ethos yani konuşmacı merkezli ikna yöntemi olarak kullanmaktadır (S, 23). Akıl, bir pathos, yani duygusal ikna yöntemi olarak kullanıldığında kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkarılmak istenen duygu ve duyguyu tetikleyen olaylar ortaya çıkmaktadır. Aklın logos hali ise deneysel, akılcı argümanlar ile yapılan mantıksal akıl yürütme olarak kullanılır (S, 25). Çevik’in bu düşüncedeki özgünlüğü, hukuku salt pozitif norm olarak görmeyip kozmik ve ahlaki aklın toplumsal izdüşümü olarak konumlandırmasıdır. Bunun yanında ethos ve pathos temelli siyasetin tehlikeli olduğunu, logos merkezli siyasetin akılcı olduğunu düşünmesidir.

Çevik, 21. yüzyılda hızla gelişim gösteren yapay zekâ, biyoteknoloji ve robotik bilimin, logosun keşfi ve araçsallaştırılmasından ibaret olduğunu düşünmektedir. Ancak insanın kendisi, doğası ve diğer canlılarla olan ilişkisi *nomos* yani logosa yönelimin ilkesi ile düzenlenmiş olmalıdır. Bu bağlamda insanın hem tür hem birey olarak -kendi bedeniyle, zihniyle, diğer insanlarla doğayla kurduğu dört temel ilişkisi vardır (S, 33). Hukuk, logos ve nomos aracılığıyla toplumsal yaşama yansımaktadır. Bir toplumda logos ve nomos merkezli ilişki biçimleri ne kadar gelişirse toplumdaki hukuk kültürü o denli gelişmiş olmaktadır. Çünkü insan için medenileşmenin temel kuralı *ilişki kurmaktır* ve hukuksal geleneğin kaynağı insan aklıdır. Nomosa uygun yaşam, akılcı yaşama olanak sağlar. Akılcı yaşam da akılcı devleti ve akılcı hukuku mümkün kılar. Nomosa uygun olmayan siyasal yaşam ise kişisel karizma ve coşkuya dayanan *ethos* ve *pathos* çerçevesinde ele alınabilir. Çünkü ethos ve pathos, korku ve karizma ile sindirilmeyi öngören hukuk ve siyasal yapı üretir (S, 36).

Eserin birinci bölümünde *Akılcı Devletin Teorik Temeli* ele alınmaktadır. Çevik, bu bölümde akılcı siyaseti olgu ve değer ilişkisi bağlamında ele alır. Akılcı siyaset, toplumdaki meşruiyet kaynağını almak yerine *olması gereken* bilimsel,

ahlaki ve estetik değeri esas almalıdır. Çünkü devlet, toplumun kabullerini meşrulaştırmak ve toplum için en iyi yönetim şeklini bulmak için vardır (S, 40). Değer merkezli akılcı devlet ve siyaset, insanların tamamına adalet vaad eden bir ilke ile hareket eder (S, 41). Devlet akılcı çoğunlukla devletlerin kendini korumak için her yolu deneyen ve bunu meşru gören, bir çeşit *Makyevelizm* şeklinde anlaşılabilir (S, 42). Bütün dinler, felsefeler ve siyaset bilimciler ayırıcı devleti Makyevelist yaklaşımlara karşı ahlaka ve hukuksallığa çağırır (S, 43). Burada adalet ontolojisinin açıklanması, meselenin kökenine inmeyi sağlamaktadır. Adalet, bireyler arasındaki ilişkilerin dengesidir (S, 49) ve adalet ilkesi *Teolojik Magna Carta* olarak değerlendirilebilir (S, 52). Çevik bu düşüncesini oluştururken David Hume'dan etkilenmiştir. Hume'a göre güç ilişkileri, hukukî düzenlemeler, ekonomik eşitsizlikler, fiili davranış normları, nedensellik ve alışkanlık yoluyla bilinir. Bu bağlamda toplumsal gerçeklik, Hume açısından ahlâkî olarak tarafsızdır; yani iyi ya da kötü olarak değil, yalnızca “mevcut” olarak betimlenir (Hume, 2000, s. 415). Hume, her türlü dışsal etkidenden soyutlanmış ve arındırılmış bir durum içerisinde olan ahlâkî insan doğasının bir parçası olarak görür ve bu durumun doğal sonucu olarak tüm insanların zihin ve duygu yapılarında benzer olması gerektiği sonucuna varır. Çünkü insan doğası herkeste ortak olan bir evrensellik içermektedir (Çelebi, 2011, s. 659). Çevik de adalet, özgürlük, eşitlik, insan onuru gibi normatif yargıların olgusal akıl yürütmelerden türetilmeyeceğini vurgular. Bu durum literatürde is-ought problemi olarak anılır. Hume'un yaklaşımı, toplumsal gerçekliğin etik-politik ideallerle özdeşleştirilmesini engeller. Bir toplumda belirli bir uygulamanın yaygın olması, onun ahlâken doğru olduğu anlamına gelmez (Hume, 2000, s. 6). Bu düşünceler çerçevesinde Çevik devletin ve siyasetin “olan”a teslim olmaması, “olması gereken”e yön vermesi gerektiğini düşünür.

İkinci Bölümde *Akılcı Bir Varlık Olarak İnsan* konusu ele alınmaktadır. Şüphesiz ki adaletin uygulayıcısı akılcı bir varlık olarak insandır. İnsan aklını kullanarak doğa ve insan ile mücadele eder. Doğa ile mücadele bilimi, insanın kendi türüyle mücadelesi hukuku doğurmuştur (S, 59). Birçok filozof, insanın verili bir doğasının olduğunu düşünür. Çevik ise insanın tarihi ve yaşadığı yerin coğrafi yapısı sebebiyle sabit bir doğasının olmadığını düşünmektedir ve burada güçlü bir iddia ortaya koymaktadır. İnsanlık kötülük yapmaya başladığı andan itibaren doğasının fiili bir şekilde bittiği ve bu durumun tarihin her sahnesinde deneyimlediğimizi belirtir. Bu sebeple insan akıl ve makuliyet eğilimin doğal bir uzantısı olarak haksızlığı gördüğü her yerde, hemen tanıyabilme becerisine sahiptir (S, 62). İnsan, ilişkileri ve eylemlerinde esas olan makuliyet ve akılcılıktır. İnsan ilişkileri, makuliyet bilincinde olmazsa anlamını yitirir (S, 66).

Spinoza, “Bir insan duygularının esiriye kendi kendisinin efendisi değildir.” der. Burada insanın kendini ikna etme becerisi ortaya çıkar. Akılcı ve duygusal olarak gelişen sözde argümanlara retorik denilebilir. Burada anlatılan şey,

doğruluktan ziyade kelime oyunlarının elindedir (S, 67). Bu araçlar daha çok kitleleri yanıltmak için kullanılır. Çoğunlukla politikacılar bu duygusal iknaya dayanan retorik şeklini kullanır. Duygusal ikna yöntemi ile yürütülen faaliyetlerde aklilik filtresine rastlanmaz. Burada kesin inançlılık fanatizmi ile hareket edilir. Böyle bir siyaset yararlı ve akılcı olana karşı tutkuyu yüceltmektedir (S, 69). Toplum yararına olan ortak iyi, ortak ahlaki aklilik zemini gerektirir. İdeoloji penceresinden siyaset yapanlar ön kabullerle hareket ederken akılcı siyaset becerisine sahip olanlar; ekonomik, ahlaki ve tarihsel akılcılıkla hareket eder (S, 72). Çevik'in bu noktada öne sürdüğü *makuliyet teorisi*, insan bedeninin pragmatist zihni ile akla doğal bir eğiliminin olması sayesinde iyi becerilerini geliştirir. Bu teoriye göre ruh ve beden dengesi makuliyet ve akıl ile sağlanır (S, 74). Çünkü insanın kaçınılmaz olarak içinde yerleşik olan –biyolojik olmayan– akıl ve makuliyet eğilimi bir tür motivasyondur. Bu durum mantıksız ve tutarsız olanları mantıklı ve tutarlı olandan ayırmayı sağlayan bir içgörüdür (S, 76).

Üçüncü Bölümde *Akılcı Devlet ve Akılcı Siyaset* başlığı ele alınmakta, erdemli toplum üzerinde durulmaktadır. Antik Dönem'de Platon, *Devlet* adlı eserde yöneticilerde bulunması gereken erdemlerden bahsetmektedir. İslam düşünürlerinden Farabi de *El Medinetü'l Fazıla* adlı eserde erdemli toplumların özelliklerini anlatmıştır. Bu bağlamda Çevik'in üzerinde önemle durduğu erdemli toplum düşüncesi, toplumun erdemli bireylerin niyetinden çok kurumsal düzenin niteliğine bağlanır. Çünkü erdemli toplum bireylerin akıl, ahlak ve hukuk temelinde bir arada yaşadığı toplumdur.

Çevik, son bölümde makuliyet teorisinin devlet yönetiminde nasıl uygulanabildiğinden bahsetmektedir. Ona göre siyasetteki en yaygın hata amaç ile araç olanın karıştırılmasıdır. Bu noktada devletin amaç mı araç mı olduğu sorgulanmalıdır. Eğer devlet amaçsa devleti oluşturan tüm diğer unsurlar değersizleştirilebilir. Bu bağlamda evrensel değerlere uygun yapılan siyasetin var olduğu devlet modelinde ise demokrasiye uygun bir aklilik görülmektedir (S, 79). Akılcı siyasette halka vaad edilenler hile içermemelidir. Ahlaki değerler ve toplumun faydasına uygun amaçlar sadece akılcı siyasette vardır. Dolayısıyla akılcı siyaset ile ahlak ilişkisi zorunlu olarak birbirine bağlıdır (S, 81). Akılcı siyaset ve akılcı ahlak orta yoldan gider, aşırılıklardan uzak durur, her vatandaşa eşit ve adil yaklaşır, bilime ve erdeme önem verir, son olarak milliyetçiliği bir kesimin değil, herkesin ortak yararına savunur (S, 83-84). Çünkü siyasetin toplumu bir arada yaşanır kılmak ve ortaya çıkan sorunları minimum hasarla çözmek gibi iki temel amacı bulunmaktadır. Bu noktada eğitim çok önemlidir. Eğitim sistemleri çoğunlukla ideolojik amaç barındırmaktadır. Akılcı toplumlarda bireylerden istenen davranış değişikliği, eğitimin yetiştirdiği insanın makul, rasyonel, duygularının, tutkularının esiri olmaktan kurtulan bir kişi olmasıyla ve eğitimin tüm uygulamalarının rasyonel duyarlılıkla düzenlenmesiyle mümkündür. Bu

iki amaç gerçekleştiğinde eğitim sürecinden geçen insanların düşüncelerinde ve davranışlarında geçerli sebepler bulunacaktır (S, 89).

Akılcı eğitim; devletlerin zaman, coğrafya ve ideolojilerden arınmış bir eğitim sistemi inşa etmesiyle mümkündür. Bu eğitimde karar ve yaklaşımlar keyfiliği barındırmaz, akıl esas alınır. Eğitim politikalarında tutarlı, şeffaf ve anlaşılır bir hedef vardır. Ayrıca eğitim yöntemi, müfredat, öğretmen yetiştirme gibi süreçler hedef ile uyumludur (S, 91). Çünkü kalkınma ve medenileşme ancak rasyonel bir eğitim ile mümkündür. Medeni bireyler, ancak ortak rasyonel değerlere dayalı bir eğitim sisteminde yetiştirilebilir. Ortak bilince uygun akılcı eğitim, hukuk sistemini de olumlu etkileyecektir (S, 93).

Akılcı devlette yargı da akılcı olmaktadır. Akılcı yargı; yasa ve yönetmeliklerin anayasa gibi üst metinlerle tutarlı olması ve yönetmeliklerin anayasa metinlerinin evrensel hukuk kriterlerine uyumlu olması gerekir. Bu doğrultuda yasama faaliyetleri de evrensel nitelik taşır (S, 95). Bu sistemde hukukçular hukukun üstünlüğüne yapılan vurgunun bilincindedir. Buradaki temel amaç, kanun insanı yerine hukuk insanı yetiştirmektir. Akıl Devleti düzeninde devleti yöneten kişiler, sadece işleyen kurallara güvenir (S, 99). Hayek'e göre bu hedef *bir siyasi idealdir*.² Temeli sağlam bir hukuk ile akılcı ekonomi politikası ortaya çıkmaktadır. Akılcı ekonomi sistemi, birey ve toplum için en yüksek faydayı amaçlar ve bu sistem adil rekabete dayanır. Rekabetçi sistem ahlaktan yoksun değil aksine ahlakı ekonomi ve toplum çıkarlarının merkezine yerleştirmeyi amaçlar. Hukuk burada bir denetim mekanizmasıdır. Bu bağlamda coğrafya değil hukuk kaderdir. Kader toplumların kendini inşa iradesidir ve her toplum kendi geleceğine kendisi yön verir (S, 107). Akılcı devlette bu unsurlar gerçekleştirildiğinde uluslararası siyasette de aklilik söz konusu olabilir. Çevresel etmenlerin akılcı devlet üzerindeki etkisi rahatlıkla bilinebilir, öngörülebilir ve gerektiğinde önlem alınabilir. Akılcı devlette lider ve diplomatlar, kullandıkları araçlar ve hedefleri bakımından rasyonel tercihler yapmaktadır (S, 111). Bu bağlamda sağlam ve akılcı iç güvenlik politikaları oluşturulabilir. Devletin bekası için akılcı ideolojiler gerçekleştirilebilir. Her ideoloji bir dünya görüşüne sahiptir ve bütün ideolojilerin bir iktidar hedefi vardır. Ancak akılcı devlet, evrensel hukuk ve değerler sistemine göre yönetme anlayışını benimser. Bu bir aklilik ideolojisidir. Aklilik ideolojisinde rasyonellik, şeffaflık, hesap verilebilir-

² Avusturyalı düşünür F. A. Hayek (1899-1992) demokratik yönetim modelini benimser. Ona göre demokrasinin değeri, iktidarın görevini kötüye kullanmasına önlem olarak, halka hizmet etmesi ile ortaya çıkar. Dolayısıyla uğrunda mücadele edilmeye layık olarak demokrasi, barışçı bir yönetimdir ve gerektiğinde de değişim için elverişlidir (Hayek, 1997, s. 206). Ayrıca liberalist olan Hayek'e göre devlet özel alana müdahale etmeden piyasa düzeninin kendiliğinden süreçlerine yardımcı olabilir. Bunu etkin bir para sistemi oluşturarak, yararlı bilgi sağlayarak, eğitimi destekleyerek, sözleşmeleri uygulayarak ve özel mülkiyeti koruyarak yapabilir (Hayek, 1999, s. 56).

lik, tarafsızlık gibi evrensel ilkeler mevcuttur (S, 118). Akılcı devlet akılcı milliyetçiliğe sahiptir. Ortak fayda ilkesiyle hareket eden bu milliyetçilik, toplumun geneline ulaştırılan mutluluk anlayışını savunur. Ortak yarar ilkesi üzerinden geliştirilen milliyetçilikte toplumun daha üretken, daha huzurlu, daha güvenli olmasını sağlayan projeler geliştirilir. Akılcı milliyetçiliğin siyaset dili, toplumsal zenginlikleri koruyan, medeni bir toplum olmaya hazırlayan bir dildir ve yargı sisteminin geleneğine katkı sunan bir siyasettir. Akılcı milliyetçilikte dış ve iç politikada uzlaşmayı, barışı ve yardımlaşmayı esas alan siyaset vardır (S, 121). Son olarak bu sistemde akılcı din politikası savunulur. Kimsenin dini üzerinden başkasının özgürlüğüne ket vurma ya da başkasının özgür alanına zarar verme yetkisi olmayan bir anlayış savunulur. Akılcı devletin din politikalarının temel felsefesi bireyin ve toplumun dinlerde özgür bakış açısının kabulü vardır. Çevik, özellikle bu noktada adalet temelli bir demokrasi düşüncesinin İslam dininden uzak olmadığını düşünür. Ona göre Müslümanca bir demokrasi ile yaşamak mümkündür (S, 124).

Kaynakça

1. Aristotle. (1998). *Politics*. Oxford: Oxford University Press.
2. Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
3. Çelebi, E. (2011). David Hume' da insan doğasının evrenselliği temelinde ahlâk problemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 657-665.
4. Hayek, F.A. (1997). *Hukuk Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni*. (Çev. M. Öz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
5. Hayek, F. A. (1999). *Kölelik Yolu*. (Çev. T. Feyzioğlu, Y. Aslan). Ankara: Liberte.
6. Heraclitus. (2001). *Fragments* (T. M. Robinson, Trans.). Toronto: University of Toronto Press.
7. Hume, D. (2000). *A Treatise of Human Nature* (D. F. Norton & M. J. Norton, Eds.). Oxford: Oxford University Press.
8. İzutsu, T. (2013). *Kur'an'da Tanrı ve İnsan* (Çev. S. Ateş). İstanbul: İz Yayıncılık.